

1

Kütüphanesi
İslâm Ansiklopedisi

F

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ YAYINLARI
PUBLICATIONS OF THE FACULTY OF LETTERS, İSTANBUL UNIVERSITY

1 Y AGUSTOS 1988

İSLÂM TETKİKLERİ ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

REVIEW OF THE İNSTITUTE OF İSLAMİC STUDİES
ÜÇ AYDA BİR ÇIKAR—QUARTERLY

Müdür — Editor
PROF. DR. ZEKİ VELİDİ TOGAN

CİLD — VOL. I.
CÜZ — PARTS 1-4
1953

1

İbrahim Horoz Basımevi
İSTANBUL
1954

Cabr va'l-muqābala'sinin tercümesi yayınlanmıştır. Bu yolda diğer mühim neşirler: Qutb al-dīn al-Şirāzī'nin *Durrat al-tāc li-gurra-i al-dibāc*'ının ikinci kısmının Nasrullah Taqvā tarafından 1946 da (546 sayfa) tabı; ve Nasir al-din al-Ṭūsī'nin *Asās al-iqtibās*'ının (İsagoge, Catégories, Peri Herminias, Analytique, Apodictique, Topique, Sophisticis elenchis, Rethorique ve Poetique nam eserlerin bu âlim tarafından işlenmiş şekli) Müderris Raḍavī tarafından yapılan tabı (1947, 636 sayfa, mukaddimede Nasireddin'in hal tercümesi ve eserleri bahis mevzuu) dir. Tahran Üniversitesinin Fen Fakültesi neşriyatında da İslâm riyazî ve tabiî ilimlerine âit eserlerin muasır ilmin mahsulleri ile karşılaştırarak yapılan tetkikleri görülmektedir. Bu bakımdan İranlılar Garpte İslâm tabiî ve riyazî ilimlerine dâir yapılmakta olan tetkiklere salâhiyetle iştirâk edebilecek vaziyettedirler. Al-Bîrûnînin eserini tercüme eden Sayrafî, Tusî'nin neşri ile meşgul olan Zeyn al-abidin Du'l-mecdeyn, işittiğimize göre Garp tahsili görmemiş ve medreselerden yetişmiş âlimler oldukları halde bu büyük İslâm riyazilerine dair Garpte yapılan tetkikatı gözlerinden kaçırmamak için uğraşmışlar, hatta Sayrafî Ed. Sachau'nun tercümesindeki yanlışlıkları ortaya koymuş, Du'l-mecdeyn de "Tabşire," yi şayanı takdir bir şekilde şerhetmiştir. Keşke biz de bu işlerle aynı tarzda meşgul olsak.

Z. V. Togan

AMERİKADA İSLAM TETKİKLERİ

İslâm tetkikleri sahasında 1953 yılında cereyan eden en mühim hadiselerden biri Birleşik Amerikada Princeton Üniversitesinde tertiplenen İslâm Kültürü Kollokyomudur.

Filhakika Princeton Üniversitesile Birleşik Amerika Kongresi Kütüphanesinin birlikte tertip ettikleri ve Amerika Hariciye Bakanlığının da yardım ettiği bu kollokyom mahiyetindeki toplantıya 12 İslâm devletinden murahhaslar iştirak etmiş, ayrıca kırka yakın Amerikalı profesör ve mütehassıs müşahid olarak hazır bulunmuştur.

İslâm Kültürünün muhtelif cephelerini tetkik etmeyi esas tutan bu konferansa şu memleketler iştirak etmişlerdir: Endonezya, Hindistan, Irak, İran, Lübnan, Malaya, Mısır, Pakistan, Suriye, Türkiye, Ürdün, Yemen.

8 eylül 1953 ten 19 eylüle kadar devam eden toplantıların ilk kısmı Princeton şehrinde, son kısmıda Washingtonda yapılmıştır. Toplantılarda kullanılacak dil için hiç bir kayıd konmamış olmakla beraber tebliğ ve müzakereler daha ziyade ingilizce olarak cereyan etmiştir. Tebliğ ve konuşmaların arapçaya derhal çevrilmesine de ayrıca itina edilmiştir. Hatta bir ara bu küçük hulasanın yazarı, muttarıt arapça tercümele dolayısıyla söz alarak, toplantının İslâm Kültürü toplantısı olduğunu 400 milyona yakın İslâm Camiasından ancak 50 milyon kadarının arapça konuştuğunu, buna mukabil 60 milyona yakın Müslümanın ana dilinin türkçe olduğunu ve türkçenin İslâm Kültürünün büyük dillerinden biri olarak kabul edilmesi gerektiğini belirtilmiş ve bu beyan umumun tasvibine mazhar olmuş ise de, bir taraftan Türkiye delegelerinin yabancı dillere vukufu, diğer taraftan türkçeye tercümenin gerektireceği zaman hasebile teklifte ısrar olunmamıştır. Esasen hedefimiz sadece bir tarihi hakikatı belirtmekten ibaretti.

Toplantılarda ele alınan mevzuları ve konuşmaları tarihleri sırasile ele almak faydalı olacaktır.

8 Eylül günü delegelerin tanışmasına ve ilk resmî merasime tahsis olunmuştur. Bu maksatla Princeton Üniversitesinin tarihî salonunda tertiplenen toplantıda Üniversite adına Dekan Dr. James Douglas Brown, Birleşik Amerika Kongresi Kütüphanesi adına Werner W.Clapp, ve Princetn Üniversitesi şark dil ve Edebiyatı departmanı adına Profesör K. Hitti, delegelere hoş geldiniz demişlerdir.

İlk kollokyom toplantısı 9 Eylül sabahı yapılmışmış ve şu mevzu ele alınmıştır: "İslam memleketleri edebiyatında modern cereyanlar." Bu konuda birer tebligde bulunan İskenderiye Eedbiyat Fakültesi Dekanı Profesör Muhammed Khalafallah ve Suriye Eedbiyat Fakültesi Dekanı Profesör Şefik Sabri, dikkate değer fikirler ileri sürmüşler ve bu tebligleri müteakip müzakereler cereyan etmiştir. Öğleden sonraki toplantıda aynı mevzu etrafında Tahran Üniversitesinden Mücteba Minovi'nin ve Beyrut gazetesi başyazarı Muhyiddin Nusuli'nin tebligleri dinlenmiştir. Kollokyomun bu ilk gününde dikkate değer konuşmalar bilhassa Arap alfabesi etrafında cereyan etmiş ve oldukça hararetli müzakereler olmuştur. Bilhassa Ürdün din alimlerinden Abdullah Ghosheh'in Arap harflerinde dini mahiyet görmesi ve Kur'an'ın arapça olması hasebile Arap dilinin alfabesi olan harflerde her hangi bir değişikliğin düşünülmemesi gerektiği yolundaki beyanı buna sebep olmuştur. Kur'anı Arap harflerinden başka bir alfabe ile yazmak keyfiyetinde bir nevi dine aykırılık manası işrab eden bu beyana karşı bilhassa bizim lakayd kalmamız gerekirdi. Zira Kur'anı Türk harfleriyle basmış bir memleket olarak orada hazır bulunuyorduk. Mısır Edebiyat Fakültesi Dekanının Arap harflerinin öğretimdeki müşkülattan bahis sözlerinden sonra biz de söz aldık ve Kur'anın bir din kitabı olduğunu, asıl olan şeyin mana ve ruh olması lâzımgeldiğini, bir ayetin hangi harflerle yazılırsa yazılsın aynı ayet olduğunu belirtmeğe çalıştık. Kur'anın yalnız arap harfleriyle yazılabileceği tezini Sayın Şeyh Ghosheh'ten başka müdafaa eden olmadı. Bu birinci gün konuşmalarında beliren dikkate şayan cehet bilhassa şu oldu, ki Arap harflerini kullanan memleketlerde alfabede bir reform yapmak temayülleri belirmeğe başlamış ve bu sahada bazı alimler tarafından ciddi çalışmalar ve teklifler hazırlanmıştır.

Konferansın ikinci günü şu mevzaa tahsis edilmiştir: "İslâm gençliğine verilmesi gereken istikamet ve tarihî gelenekler." Bu enteressan mevzu etrafında Pakistan maarif vekili Hüseyin Kureysi'nin, İstanbul İktisad Fakültesi profesörlerinden Sabri Ülgener'in ve Beyrut Amerikan Üniversitesinden Amin Farris'in dikkate şayan tebligleri dinlendi. Profesör Sabri Ülgenerin bilhassa tebarüz ettirmek istediği cehet şu olmuşturki, halen İslam alemini meydana getiren büyük camianın pek çok müşterek duygu ve tahassüsleri olduğu halde okutulan tarih kitaplarında mazideki bazı niza'lar üzerinde durulmakta ve bu suretle daha ziyade ayırıcı tesirler yapılmaktadır. Öğleden sonraki toplantıda yine aynı mevzu etrafında Ankara Dil, tarih-coğrafya Fakültesi profesörlerinden Halil İnalçık'ın, Mısır asari atika umum müdürü Profesör Mustafa Amer'in ve İrak Akademisi üyelerinden Dr. Cevat Ali'nin tebligleri dinlendi. Bütün bu zevat tarih tedrisatına ve tarihi araştırmalara verilmesi gereken istikamet hakkında cidden dikkate şayan tekliflerde bulunmuşlardır.

Gittikçe hararetle konferans çalışmalarının üçüncü gününde, İslam memle-

ketlerinde talim ve terbiye» konusu ele alındı. Pakistan teşrii-meclisi reisi Şucaüd din, Afganistanın Washinton maslahatgüzarı Muhammed Muhsin, Osmaniye Üniversitesi Dairet al-maarif Enstitüsü başkanı Nizamüddin birer tebliğ okudular. Dini terbiye mevzuu üzerinde Malaya'dan Profesör Zeynelabibin dikkate değer bir tebliğ verdi. Fakat bu mevzular üzerinde fazla durulmadı. Filhakika daha ziyade temenniler ihtiva eden bu tebliğler bir konuşma sahası açmadılar.

Tertip komitesi prensip olarak kollokyom müzakerelerinin kapalı olarak tertip etmişti. Hariçten gazeteci veya dinleyici kabul edilmiyordu. Fakat duyulan umumî alaka dolayisile toplantının dördüncü günü açık yapıldı ve güzide bir davetli gurubu müzakere salonuna alındı. Bu gün için tespit edilen mevzu şu oldu: "İslam Dünyasında içtimai reformlar.," Bu konu hakkında üç alaka çeken tebliğ yapıldı. Bunlardan ilkini Mısırın Washington Büyük Elçisi Dr. Ahmed Hüseyin, ikincisini Osmaniye Üniversitesinden Dr. Amir Ali, üçüncüsünü de Mısır Büyük elçisinin eşi bayan Ahmed Hüseyin yaptılar. Büyük elçinin ve Dr. Amir Ali'nin tebliğleri daha ziyade toprak reformları üzerinde oldu. Bayan Ahmed Hüseyin'nin tebliği islam dünyasında kadının durumuna ve gerekli refomlara taalluk ettiğinden büyük alaka topladı. Bayan Hüseyin gayet mükemmel bir ingilizce ile yaptığı tebliğde Atatürkün inkılaplarından sitayişle bahsetti. Yalnız kadın haklarına taalluk eden Atatürk reformları hakkında bazı yanlış bilgilerde sahip olduğu görüldü. Ezcümle Türk kadının giyinme tarzına dair bir kanun bulunduğunu söyledi, fakat bu beyanı tarafımızdan hemen tashih edildi. Mısırdaki yeni iktidarın social sahada yapmak istediği değişiklikleri açık bir şekilde ve salahiyetli bir lisanla ifade eden ve büyük mikyasta Atatürk inkılaplarından mülhem olan bu tebliğler birçok Arap delegelerinin tenkid ve itirazını mucip oldu. Buhusus çok karılı evlenme aleyhindeki beyanlar buna amil oldu. Biz de söz alarak Türk kanunu medenisi hükümlerini açıkladık ve Türkiye'nin teokratik bir devlet olmamasına rağmen tek karılı sistemin Kur'ana da aykırı olmadığını zira çok karılı evlenme için zaruri şartların tahakkuk ettirilemeyeceğine bir cemiyetin karar verebileceğini ve kanunlarını buna göre tanzim edebileceğini ve esasen Kur'andaki hükmün daha ziyade bir tahdid sağlamak gayesi güttüğünü belirtmeğe çalıştık.

14 Eylül günü için tespit olunan mevzular konferansın en hararetli müzakerelerini tevliid etti. Filhakika konu şu idi: "Kanun ve Hukuk sistemlerinin modernleştirilmesi ve İslam memleketleri.," "Şeriat ve modern hayat.," Bu alakalı mevzular hakkında ilk tebliğ, Beyrut Üniversitesinden Dr. Mahmassani tarafından verildi. Onu takiben, bu hulasanın yazarı tebliğini yaptı. Mevzuumuz şu idi: Türkiye şer'i ahkâmdan ayrılarak niçin Arap hukuku sistemine girdi?. Din ile hukukun münasebeti. Yirmi dakikalık bir zamanda bu büyük davayı antabilmek bir mesele idi. Bahusus toplantıda hazır bulunan bir çok İslâm Hukuku âlimine Türk Hukuk inkılabının mucip sebeplerini anlatmak gerekiyordu. Tebliğimizi müteakip uzun ve hararetli tartışmalar başladı ve akşamın altısına kadar devam etti. Türkiye bakımından pek enteressan olan bu müzakereleri burada olduğu gibi aksettirmeye maalesef imkân yoktur. Esasen konferansın resmi zaptı henüz yayınlanmamıştır. Bu zabıtlara, ileride yine bu mecmuada geniş bir yer vermek herhalde çok faydalı olacaktır.

15 ve 16 Eylül günleri islam felsefesi ve müspet ilimler sahasına tahsis edildi bu konularda El-Ezher'den Dr. Mohammed Bahay, Columbia Üniversite-

sinden Dr. Shafaq ve Ankara Üniversitesinden Orhan Alisbah dikkati çeken tebliğlerde bulundular.

Delegeler 17 Eylülde Washington'a hareket ettiler ve orada Kongre kütüphanesinde toplantılara devam edildi. Bu toplantıların hedef ve gayesi Princeton toplantılarını icmal etmek idi. Bu vesile ile delegeler Devlet Reisi tarafından da kabul edildiler.

Konferens bir kelime ile çok başarılı olmuş ve muhakakki İslam tetkikleri sahasına hizmet etmiştir. Konferans Direktörü Dr. Bayard Dodge her bakımdan mükemmel bir şekilde çalışmış ve hiç aksamiyan bir organizasyon kurmuştur. Kendisine yardım eden Prof. Dr. H. A. Reed konferansa çok faydalı olmuştur.

Kollokyom celselerini sırasile, Prof. Hitti, Prof. Dr. L. V. Thomas, Prof T. C. Young başarı ile idare etmiştir.

Prof. Dr. Hıfzı Timur